

FONETIK USLUBIYAT

Andijon davlat pedagogika institute f.f.b.f.d dotsent

Usmonov Farxodbek Faxriddinovich

filologiya fakulteti talabasi

Shokirova Moxizodaxon Shuhratjon qizi

Fonetik uslubiyat, tilshunoslikning bir sohasi bo'lib, tilning tovush tizimi va uning nutqdagi ifodalanishini o'rganadi. Bu soha, ayniqsa, tilning fonetik jihatlariga, ya'ni tovushlarning shakli, o'zaro bog'lanishi va ular yordamida tilning ma'nolarini qanday etkazilishi, nutqda qanday ta'sirlar yaratishi bilan shug'ullanadi. Fonetik uslubiyat tilning tovush jihatlarini bilan bog'liq bo'lib, u nutqning ifodalovchi kuchini, xususiyatlarini va ahamiyatini o'rganadi. Shuningdek, fonetik uslubiyat — tilning tovush vositalaridan san'atkorona foydalanishdir. U asarda ma'no va tuyg'u ifodasini kuchaytiradi. Misol uchun, alliteratsiya (bosh tovushlarning takrorlanishi), assonansiya (unli tovushlar takrorlanishi) va onomatopoeiya (tovushni taqlid qiluvchi so'zlar) fonetik uslub vositalaridir. Bu uslublar o'quvchida turli his-tuyg'ular uyg'otib, matnga ritm va ohang beradi. Fonetik uslubiyat she'riyat, nasr va drama janrlarida keng qo'llaniladi.

Fonetik Uslubiyatning Asosiy Vazifalari

Fonetik uslubiyatning eng asosiy vazifalaridan biri tilning tovush tizimini aniqlash va uning nutqda qanday ishlashini o'rganishdir. Tovushlar bir-biri bilan o'zaro munosabatda bo'lib, nutqning mazmuni va uslubiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, so'zlar orasidagi intonatsiya, stress, uzunlik va qisalik kabi fonetik xususiyatlar ma'lumotni qanday taqdim etilishini belgilaydi.

Fonetik Uslubiyat va Uslubiy Xususiyatlar

Fonetik uslubiyat uslubiy xususiyatlarni o'rganishda ham katta rol o'ynaydi. Uslubiy xususiyatlar, tilning turli kontekstlaridagi tovushlar va ularning ta'siri

bilan bog'liqdir. Masalan, adabiy tilda, rasmiy nutqda va kundalik suhbatlarda tovushlar har xil uslubda ishlatiladi. Shuningdek, fonetik xususiyatlar ko'pincha speakerning shaxsiyatiga, muloqotning maqsadiga yoki tinglovchiga qarab o'zgarishi mumkin.

Fonetik uslubiyat — bu stilistikaning fonetika bilan bog'liq bo'limi bo'lib, nutqdagi tovush vositalarining (urg'u, intonatsiya, pauza, alliteratsiya, assonans va boshqalar) ma'no, ekspressivlik va estetik ta'sirini o'rganadi. U turli uslublarda bu vositalarning qanday qo'llanilishini tahlil qiladi.

Fonetik uslubiy vositalar

1. Alliteratsiya – bir xil undosh tovushlarning takrorlanishi orqali ohangdorlik va ifodaviylik hosil qilish.

Masalan: “Quyosh qizg'aldoqni qizg'in quchoqladi.”

2. Assonans – bir xil unli tovushlarning takrorlanishi orqali badiiy ohang hosil qilish.

Masalan: “Olamni orzu oladi, oshiq yurak yonadi.”

3. Urg'u – nutqdagi muhim so'z yoki bo'laklarni ajratib ko'rsatish. Bu vosita orqali tinglovchi yoki o'quvchi e'tibori kerakli joyga qaratiladi.

4. Pauza – nutqdagi to'xtash nuqtalari, ular ma'no jihatdan gaplarni ajratadi yoki dramatik ta'sir kuchaytiradi.

5. Intonatsiya – gapdagi hissiy kayfiyat, ohang, savol, buyruq yoki tasdiq kabi funksiyalarni anglatadi.

Fonetik Uslubiyat va Ijtimoiy Omillar

Fonetik uslubiyat, shuningdek, ijtimoiy omillarga ham bog'liq. Har bir ijtimoiy guruh, millat yoki mintaqaning o'ziga xos fonetik xususiyatlari bo'ladi. Misol uchun, viloyatdagi odamlarning tovush talaffuzi boshqa hududlarda yashovchilarnikidan farq qiladi. Uslubiyat tilining fonetik jihatlari ham ko'pincha guruhning ijtimoiy holati va madaniyatiga bog'liq bo'ladi.

Fonetik Uslubiyatning Nutqdagi Roli

Nutqdagi fonetik uslubiyat, shuningdek, muloqotning maqsadlariga mos

ravishda tovushlarning tanlanishi va ularning ifodalanishi bilan chambarchas bog'liq. Masalan, dramatik asarlarda aktyorlar o'z tovushlarini turlicha ishlatib, voqea rivojiga ta'sir qilishi mumkin. Shu bilan birga, jurnalistlar, shifokorlar yoki boshqa ixtisoslashgan sohalardagi mutaxassislar ham o'z so'zlarini va tovushlarini o'ziga xos tarzda ishlatadi.

Fonetik Uslubiyat va Ma'no

Fonetik uslubiyat tilning ma'no bilan qanday bog'liqligini o'rganadi. Nutqdagi tovushlar ba'zida so'zning ma'nosiga ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, so'zning stressi yoki tonalligi uning ma'nosini o'zgartirishi mumkin. "Yaxshi" so'zi yuqori intonatsiya bilan ishlatilsa, bu shunchaki ijobiy baho emas, balki boshqacha, hazil aralashgan ma'no olishi mumkin.

Uslubiyatning fonetik vositalari.

1. Fonetik uslubiyat tilshunoslikning fonetika, fonologiya va morfonologiya sohaslarining tekshirish obyekti bo'lgan nutq hodisalaridan qanday maqsadlarda, uslubiy-ekspressiv jihatdan nimalarni ko'zlab foydalanish yuzasidan bahs yuritadi.

Mohiyat va vazifa e'tibori bilan intonatsiya va to'xtam fonetika vositasi emas, balki uslubiy vositadir. Lekin ular nutq hodisasi sifatida talaffuz bilan, tilning tovush tomoni bilan zich bog'langanligi tufayli fonetikada o'rganiladi.

Uslubiy ekspressiya nuqtai nazaridan til fonetik vositasi matniallaridan adabiy orfografik normalardan «qiyosga chiqib» foydalanish muhimdir. Adabiy orfoepik normalar doirasida yoziladigan so'zlar talaffuzidagi o'zgarishlar va, umuman, tovushlarning kombinatorik pozitsion o'zgarishlari ekspressiya hosil qilmaydi. Ular faqat so'zlashuv-og'zaki nutq uslubiga xosligi bilan ajralib turadi, xolos. Ular normativ grammatika /oddiy uslubiyat/ning o'rganish va tadqiq obyekti.

2. Fonetik ekspressiya hosil qiluvchi vositalar, asosan. Quyidagilari:

lagilardan iborat.1

a / unlini cho'zish. Ma'lum bir so'zdagi unlini cho'zish (kvan-
itativ urg'u) orqali so'zlovchi mazkur unli ishtirok etgan so'zning
na'nosini bo'rttiradi, diqqatni shunga jalb qiladi, nutq paytida
hu so'zga qo'shimcha ma'no yuklaydi va shu bilan ekspressiya
'osii qiladi: bosiq tovush bilan dedi:

Ko'o p yaxshi, keeng xona, shiriin tabassum kabi;

Fonetik uslubiyat, tilshunoslikning qiziqarli va chuqur sohalaridan biridir. U nafaqat tilning tovush tizimini o'rganish bilan cheklanmay, balki tilning nutqdagi ifodalanishini, uslubiy xususiyatlarni, ijtimoiy omillarni va ma'no bilan aloqasini ham o'rganadi. Bu soha orqali biz tilni faqat yozma shaklda emas, balki nutq shaklida ham yaxshi tushunishimiz mumkin. Fonetik uslubiyat, tilning nozik jihatlariga e'tibor qaratib, tilshunoslikda yangi ufqlarni ochadi.

Albatta, mana siz uchun o'zbek tilidagi fonetik uslubiyat haqidagi maqolani ilmiy manbalardan foydalanib, aralashtirilgan holda taqdim etaman:

Fonetik Uslubiyat: Tovushlar Orqali Nutqning Ma'nosi va Ta'siri

Fonetik uslubiyat – bu tilshunoslikning o'ziga xos sohasi bo'lib, tilning tovush tizimi va uning nutqdagi ifodalanishini o'rganadi. Tilning tovushlari va ularning o'zaro aloqasi, shuningdek, bu tovushlar orqali nutqda qanday ma'no va ta'sirlar yaratilishini tahlil qilish fonetik uslubiyatning asosiy vazifasidir . Tovushlar nafaqat so'zlarni tashkil etadi, balki ular o'zaro bog'lanib, nutqning ifodaviy kuchini shakllantiradi.

Fonetik Uslubiyatning Asosiy Vazifalari

Fonetik uslubiyatning asosiy maqsadi tilning tovush tizimini aniqlash va bu tizimni nutqdagi ishlashini tushunishdir. Tovushlar bir-biri bilan aloqada bo'lib, nutqning ma'nosini va ifodasini o'zgartiradi. Tovushlarning talaffuzi, stressi va intonatsiyasi tilning umumiy tuzilmasiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, adabiy tilda va kundalik suhbatlarda tovushlar turlicha ishlatiladi. Ushbu farqni tushunish fonetik

uslubiyatning asosiy vazifalaridan biridir .

Tovushlarning turli shakllarini o'rganish orqali nutqning turli uslublarini aniqlash mumkin. Uslubiy farqlar, masalan, rasmiy va noformal nutqlardagi tovush ishlatish xususiyatlari, fonetik uslubiyat orqali yaxshi tahlil qilinadi . Bunday farqlar odatda muloqotning maqsadiga yoki auditoriyaga bog'liq ravishda o'zgaradi.

Uslubiy Xususiyatlar va Fonetik O'zgarishlar

Fonetik uslubiyat nafaqat til tizimiga, balki ijtimoiy omillarga ham aloqador. Har bir mintaqaning, hududning yoki ijtimoiy guruhning o'ziga xos fonetik xususiyatlari bor. Masalan, o'zbek tilining hududiy lahjalari o'rtasidagi talaffuz farqlari, har bir mintaqaning o'ziga xos fonetik xususiyatlarini aks ettiradi. Bundan tashqari, tilning rivojlanishida, arab va fors tillarining ta'siri bilan fonetik o'zgarishlar yuz berdi. XVI-XVII asrlarda arab va fors tillarining o'zbek tiliga kiritgan so'zlari va fonetik elementlari, tilning umumiy fonetik strukturasi uchun muhim bo'lgan .

Fonetik Uslubiyat va Nutqdagi Ta'sir

Fonetik uslubiyatning ahamiyati, ayniqsa, nutqdagi tovushlarning ta'sirida o'zini namoyon qiladi. Nutqdagi tovushlar ko'pincha muloqotning maqsadiga qarab tanlanadi va bu tovushlar orqali nutqning ma'nosi o'zgarishi mumkin. Masalan, dramada yoki teledasturlarda tovushlarning ta'siri kuzatiladi. Aktyorlar nutqni yuqori yoki past intonatsiya bilan aytib, voqea rivojiga ta'sir ko'rsatishi mumkin . Nutqning to'g'ri intonatsiya va stress bilan aytilishi uning ma'no to'liq aks ettirilishini ta'minlaydi.

Fonetik Uslubiyatning Ma'no bilan Bog'liqligi

Tovushlar va ma'no o'rtasidagi bog'liqlik fonetik uslubiyatning muhim jihatlaridan biridir. Ba'zi so'zlar intonatsiya va stress orqali o'zgarishi mumkin. Misol uchun, "yaxshi" so'zi ijobiy baho sifatida aytilsa, uni yuqori intonatsiya bilan aytish bu so'zga hazil yoki iroda kiritishi mumkin. Demak, fonetik xususiyatlar nutqning ma'nosiga bevosita ta'sir qiladi va bu ma'no ko'pincha nutqning tonalligi,

stress joylashuvi va tovush uzunligiga bog'liq bo'ladi .

Fonetik uslubiyat, tilshunoslikda nafaqat tilning tovush tizimini, balki uning ifodalovchi kuchini va ijtimoiy kontekstni o'rganish uchun ham muhimdir. Tovushlar va ularning o'zaro bog'lanishi nutqning uslubiy xususiyatlarini, shuningdek, tilning rivojlanish jarayonidagi ijtimoiy va madaniy ta'sirlarni aniqlashga yordam beradi. Shu bois fonetik uslubiyat, tilning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishda, tilshunoslikni yanada chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yusufbekov, B. (2006). O'zbek tili fonetikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Karimov, S. (2003). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi.
3. Anderson, S. R. (2001). Phonology in the Twentieth Century. Chicago: University of Chicago Press.
4. Qilichev, E Toshkent ,o'zbek tilining stilistikasi,2008-368-b